

RIGHTEOUS AMONG THE NATIONS UKRAINE

Kyiv ♦ Nash Format ♦ 2021

ПРАВЕДНИКИ НАРОДІВ СВІТУ УКРАЇНА

Київ ♦ Наш Формат ♦ 2021

УДК 341.485-058.64(=411.16)(477)(092)

П68

- П68** Праведники народів світу. Україна / Упоряд. Інна Іоффе, Олександр Євсюков. – К. : Наш Формат, 2021. – 392 с.
ISBN 978-617-7973-69-9 (паперове видання)
ISBN 978-617-7973-70-5 (електронне видання)

Книга «Праведники народів світу. Україна» створена для увічнення пам'яті про шість мільйонів жертв Голокосту і зокрема про півтора мільйона євреїв, страчених на території сучасної України.

Трагедія Голокосту у книзі розкривається через історії порятунку євреїв, повні драматизму і пов'язані з безпосередньою небезпекою для життя тих, хто наважувався що допомогу надавати – Праведників народів світу. Цим почесним званням Комісія з питань Праведників народів світу від імені ізраїльського Меморіального комплексу історії Голокосту Яд Вашем та Держави Ізраїль вже нагородила 27 000 осіб.

Книга містить окремі історії українських Праведників народів світу з їхніми фото, а також їх повний перелік.

Ми висловлюємо щирю подяку Меморіальному комплексу історії Голокосту Яд Вашем за надану можливість скористатися під час підготовки видання фото та історіями Праведників народів світу, розміщеними на сайті Яд Вашем <https://righteous.yadvashem.org> у Базі даних Праведників.

УДК 341.485-058.64(=411.16)(477)(092)

Righteous Among the Nations. Ukraine / Comp. Inna Ioffe, Oleksandr Yevsiukov. – K. : Nash Format, 2021 – 392 p.

The book "Righteous Among the Nations. Ukraine" was created to perpetuate the memory of six million victims of the Holocaust and, in particular, one and a half million Jews murdered on the territory of contemporary Ukraine.

In this book the tragedy of the Holocaust is revealed through dramatic stories of the rescue of Jews, that always involved danger to the lives of those who dared to provide this help – the Righteous Among the Nations. This honorary title has so far been awarded to over 27,000 persons by the Commission for the Righteous Among the Nations, on behalf of Yad Vashem, the World Holocaust Remembrance Center, and the State of Israel.

The book contains individual stories of Ukrainian Righteous with their photos, as well as a complete list of the Righteous, from Ukraine.

We would like to express our gratitude to Yad Vashem for their permission to use in this book stories and photographs of the Righteous Among the Nations from the Yad Vashem website <https://righteous.yadvashem.org> in the Database of the Righteous.

ISBN 978-617-7973-69-9 (паперове видання)
ISBN 978-617-7973-70-5 (електронне видання)

Усі права застережено. All rights reserved
© Єврейська конфедерація України, 2021
© ТОВ «НФ», ліцензія на видання, 2021

Друга світова війна торкнулась кожної української сім'ї. Історію однієї з них я хочу розповісти на початку цього вступного слова.

У цій родині було четверо братів. Троє, разом з батьками, дружинами і дітьми, стали жертвами Голокосту і були розстріляні нацистськими окупантами, що увірвалися в Україну. Залишився четвертий брат, який в той час був на фронті. Він пройшов усю війну і повернувся додому живим. Через 2 роки у нього народився син. Через 30 років у нього народився онук. А через 40 років його онук став Президентом України. І, перебуваючи в Ізраїлі з офіційним візитом, розказав світу цю та багато інших історій українців, які протидіяли нацизму і Голокосту.

Історію полтавчанина єврейського походження Анатолія Шапіро, під керівництвом якого бійці 1-го Українського фронту звільняли концтабір Аушвіц. Історію греко-католицького священника Омеляна Ковча, який, рятуючи євреїв, видав їм понад 600 церковних метрик про хрещення і за це був відправлений до концтабору Майданек. Історію Саїде Аріфової, мусульманки за віросповіданням, завідувачки дитячого садка в Криму, яка врятувала десятки єврейських дітей, видавши їх за кримських татар.

Подібних історій — тисячі. Але, згадуючи Другу світову, мова часто йде про дії держав,

World War II affected every Ukrainian family. The story of one of them, I would like to tell at the beginning of this introductory statement.

There were four brothers in this family. Three of them, along with their parents, wives and children, became Holocaust victims and were shot dead by Nazi occupying forces that invaded Ukraine. There was a fourth brother, who was at the front at the time. He went through the whole war and came home alive. Two years later, his son was born. 30 years later, his grandson was born. And 40 years later, his grandson became the President of Ukraine. And, while in Israel on an official visit, he told the world this story and many other stories about Ukrainians who opposed Nazism and the Holocaust.

The story of a Poltava citizen of Jewish origin Anatolii Shapiro, under whose leadership, the soldiers of the 1st Ukrainian Front liberated Auschwitz concentration camp. The story of the Greek Catholic priest Omelian Kovch — saving the Jews, issued over 600 church certificates of baptism to them and was sent to the Majdanek concentration camp for this. The story of Saide Arifova, a Muslim by religion, the head of the kindergarten in Crimea, who saved dozens of Jewish children passing them off as Crimean Tatars.

There are thousands of similar stories. However, remembering World War II, we are often talking about the actions of the states, the armies, its major periods and battles. And, against this back-

армій, основні періоди та битви. І на фоні цього, на фоні цифр і дат, інколи втрачається головне. Це людина. Мільйони людських історій. Мільйони долі. Мільйони імен. Історії кожного солдата. А особливо історії цивільних людей.

Про них не завжди знімають фільми. Їхніми іменами не часто називають вулиці. Але їхній внесок у перемогу над нацизмом не менший. Адже битва з цією ідеологією відбувалася не тільки на фронтах, а й у душах людей. Вони не мали зброї, але перемогли нацизм людяністю, жертівністю, добротою і великою відвагою. Вони рятували євреїв, ризикуючи власним життям. Знали, що нацисти за будь-яку допомогу євреям можуть вбити і тебе, і твоїх рідних. Але більшими за цей страх виявились їхні великі серця.

Для вшанування подвигу добра Держава Ізраїль нагороджує рятівників євреїв почесним званням Праведників народів світу. Ця книга є джерелом історій про Праведників з України. За їхньою кількістю Україна посідає четверте місце в світі – станом на 01 січня 2020 року цього високого звання удостоєно 2659* українців. Це різні люди з різними історіями, та всі вони однаково показують, чому життя і добро завжди не залишатимуть шансів жодному злу.

Наш обов'язок знати їхні історії і передавати з покоління в покоління, щоб назавжди зберегти світлу пам'ять про кожного з них.

*Володимир Зеленський,
Президент України*

*Volodymyr Zelensky,
President of Ukraine*

ground, against the background of numbers and dates, sometimes the main thing is lost. This is a person. Millions of people's stories. Millions of fates. Millions of names. Stories of every soldier. And, especially the stories of civilians.

Movies are not always made about them. Streets are not often given their names. But their contribution to the victory over Nazism is not insignificant. After all, the battle with this ideology took place not only at the fronts, but also in the souls of people. They had no weapons, but defeated Nazism with their humanity, sacrifice, kindness and great courage. They saved Jews, risking their own lives. They knew that the Nazis could kill both them and their relatives for any support which was granted to Jews. But their big hearts turned out to be bigger than their fear.

To commemorate the feat of goodness, the State of Israel awards the honorary title of Righteous Among the Nations to the rescuers of the Jews. This book is the source of the stories about the Righteous from Ukraine. According to their number, Ukraine ranks fourth in the world – as of 1 January 2020, 2,659* Ukrainians were awarded this high title. They are different people with different stories, but they all equally show why life and good will always leave no chance for the evil.

It is our duty to know their stories and pass on their stories from generation to generation in order to cherish the blessed memory of each of them forever.

* Станом на 1 січня 2020 року, за даними Яд Вашем.

* As of January 1, 2020, according to Yad Vashem.

333 771 єврея — немовлят і людей похилого віку, дітей, жінок та чоловіків — було знищено протягом двох днів в урочищі смерті Бабин Яр на околиці Києва в Україні.

Знову і знову, майже 40 000 разів, вбивці натискали на курок з ненаситною жагою крові. Не було жорстокішого, бездушнішого та більш вражаючого масового вбивства, ніж Бабин Яр.

Це жахливе урочище було уражене двома гріхами — гріхом знищення людини та гріхом заперечення й знищенням пам'яті. Бабин Яр, остаточний символ жаху, де розпочався системний геноцид європейського єврейства. Надто довгий час він також був символом спроб викривити реальну суть цього жахливого злочину.

Під час Другої світової війни близько 500 000 євреїв було замордовано на території сучасної України, у Бабиному Яру та в інших місцях убивств. Євреїв розстрілювали в долинах, лісах і ямах, їхні тіла кидали у масові могили. Серед тих, хто допомагав нацистам вбивати, були й українці. Але водночас 2659* українця були Праведниками народів світу.

Ці праведники були винятковими та поодинокими вогниками у безмежній темряві Голокосту, але їхня спадщина сяє яскраво, як денне світло. Кожен із цих сміливців ризикував

333,771 Jews — babies and the elderly, children, women and men were massacred over the course of two days in the Babi Yar ravine of death, on the outskirts of Kiev, Ukraine.

Again and again, nearly 40,000 times, the murderers pulled the trigger, with a bloodlust that could never be satiated. There was no crueler, colder and more concentrated mass murder than Babi Yar.

That terrible ravine was afflicted by two sins — the sin of the destruction of man, and the sin of denial and the destruction of memory. Babi Yar is the ultimate symbol of horror, where the systematic genocide of European Jewry began. For far too long, it was also a symbol of attempts to distort the true nature of this heinous crime.

During World War II, approximately 500,000 Jews were murdered on the ground of modern-day Ukraine, in Babi Yar and at other killing sites. Jews were shot in valleys, forests and pits, and thrown into mass graves. Amongst those who assisted the Nazis in their murderous acts were Ukrainians. At the same time, there were also 2,659* Ukrainian Righteous Among the Nations.

These righteous men and women were lone and lonely lights in the vast darkness of the Holocaust, but their legacy shines bright as day. Each of these courageous individuals risked their safety,

* Станом на 1 січня 2020 року, за даними Яд Вашем.

* As of January 1, 2020, according to Yad Vashem.

ПРАВЕДНИКИ НАРОДІВ СВІТУ. УКРАЇНА

власною безпекою, власним майном, а часом і власним життям та життям своїх близьких, щоб урятувати євреїв. Вони робили це не заради винагороди, а з людяності та любові до ближнього.

Ми ніколи їх не забудемо. Її позитивні, її негативні моменти історії ніколи не можна забувати. Ми завжди пам'ятатимемо їхні сміливість, гуманізм та співчуття, що надали сили цим праведникам зберегти свої моральні якості у найтемніші часи світової історії та врятувати невинні душі. Їхні подвиги назавжди записані священними літерами у літописах єврейського народу та всього людства.

Історії праведників народів світу є особливою частиною трагічної історії Голокосту. Вони доводять, що ми завжди маємо можливість вибирати як окремі особистості, як спільнота, як нація та як народ.

Як навчають наші Мудреці, у місці, де ніхто не діє з людяністю, кожен з нас повинен прагнути діяти з людяністю.

Нехай кров наших сестер і братів ніколи не буде забута. Нехай їхня пам'ять зберігається в серцях єврейського народу та всіх народів з покоління в покоління.

Іцхак Герцог,
Президент Держави Ізраїль

their property, and at times even their lives and the lives of their loved ones, to save Jews. They did so not out of a desire for any reward, but out of humanity and love for their fellow human beings.

We will never forget them. History, both positive and negative, must never be forgotten. We will always remember the bravery, humanity and compassion which enabled these righteous individuals to maintain their moral compass during the world's darkest hour, and save innocent souls. Their actions will forever be inscribed in sacred letters in the chronicles of the Jewish People and of all humankind.

The stories of the Righteous Among the Nations are a special part of the tragic history of the Holocaust. They prove that we always have the ability to choose, as individuals, as a community, as a nation and as a people.

As our Sages have taught, in a place where no one is acting with humanity, we each must strive to act with humanity.

May the blood of our sisters and brothers never be forgotten. May their memory be preserved in the hearts of the Jewish People and of all nations, from generation to generation.

Isaac Herzog,
President of the State of Israel

Після Другої світової війни страшні події нацистської ери тримали у таємниці від населення. Надлюдська за своєю злочинною природою спроба знищення єврейського народу навмисно приховувалась радянською владою. На всій території радянської Європи масові поховання залишались без позначень. Бабин Яр, моторошне місце найбільшого масового розстрілу жертв Голокосту, перетворився на затишний ліс. Вражаючий образ євреїв, що прямували зі своїх домівок повз сусідів назустріч власній смерті, здавалося, було викреслено з пам'яті.

Проте вже тоді деякі сусіди відмовлялись закривати на це очі. Ризикуючи усім, понад 2600 українців мужньо допомагали, ховали та рятували євреїв, на яких безжалісно полювали нацисти. Такі рятівники підживлювались основою віри в те, що кожне людське життя є однаково цінним. Як йдеться у святому єврейському Талмуді, той, хто рятує одне життя, є рятівником цілого світу. Ці люди, відомі як Праведники народів світу, багато разів рятували світ. Вони були світлом у найтемніші часи людства.

У Східній Європі занадто довгий час намагались приховувати історичні свідчення про Голокост. Настав час виправити цю помилку. Необхідно розповідати безцінні історії Праведників не лише для того, щоб вшанувати їхні благословенні вчинки спогадами про них. Їхні мужність, доброта та людяність є вічним натх-

After the World War II in Ukraine the terrible events of the Nazi era were a mystery for general population. The uniquely evil attempt to exterminate the Jewish people was deliberately hidden by Soviet authorities. Across Soviet Europe, mass graves went unmarked. Babyn Yar, the haunting scene of the Holocaust's largest mass shooting, became a serene woodland. The horrific image of Jews marched from their homes past their neighbors towards their deaths, was seemingly erased from memory.

Yet, some neighbors refused to turn a blind eye. Risking everything, more than 2,600 Ukrainians courageously helped, hid and saved Jews ruthlessly hunted by Nazi forces. These saviors were fueled by a fundamental belief that every human life is equal and precious. As the holy Jewish Talmud suggests, whoever saves a single life, is considered to have saved an entire world. These people, known as the Righteous Among the Nations, saved the world many times. They were the light in humanity's darkest hour.

For too long, the Holocaust in Eastern Europe has largely evaded the historical record. The time has come to put right this wrong. The priceless stories of these Righteous people must be told, not only to honor their blessed memories. Their bravery, kindness and humanity also serve as timeless inspiration that we can all improve the

ПРАВЕДНИКИ НАРОДІВ СВІТУ. УКРАЇНА

ненням, завдяки якому ми спроможні покращити цей світ. Ця книга, у якій представлено історії надихаючих подвигів Праведників народів світу України, вносить значний вклад у цю священну місію.

Натан Щаранський,
Голова Наглядової Ради
Меморіального Центру
Голокосту «Бабин Яр»

world. By recording and publicizing the awe-inspiring endeavors of Ukraine's Righteous Among the Nations, this book is making a crucial contribution to this holy mission.

Natan Sharansky,
Chairman of the Supervisory Board
of the Babyn Yar Holocaust
Memorial Center

Її звали Раїса. Вона була блакитноокою білявкою, і при цьому — єврейкою. Коли мама виштовхала її з колони, що прямувала до Бабиного Яру, їй було тринадцять.

Та зусилля матері були марними. Раїса Погребинська все одно туди потрапила, кількома годинами пізніше, так і не зумівши знайти надійного укриття.

Врятуватися від розстрілу їй допомогли її неєврейська зовнішність, православна молитва, якої навчив її колись дядько Паша, і поліцей, що пожалів дитину, яка опинилася серед євреїв, як він вважав, помилково.

Потім була Віра Миколаївна, єдина на Куренівці, що відчинила двері дівчинці, яка благала про притулок. Пізніше — Ольга Василівна, управителька будинку, в якому мешкали Погребинські. Катерина в селі Кузьмина Гребля під Уманню, Аннушка в гетто Христинівки і, врешті-решт, Швестер Кутько вже у Німеччині, куди Раїсу відправили на роботи.

Я навмисно перерахував усіх, хто допоміг Раїсі вижити. Кожен з них, допомагаючи дівчинці, розумів, що ризикує власним життям. Про це кричали усі газети, оголошення зі всіх стовпів, про це говорили усі без винятку сусіди. Цього неможливо було не знати: за надання притулку євреям — розстріл.

Чи усвідомлювали вони свій подвиг? З певністю вже ніхто не скаже. Проте і тоді, і тепер

Her name was Raisa. She was a blue-eyed blonde, and she was a Jew. When her mother pushed her out of the line heading to Babyn Yar, she was thirteen.

However, the mother's efforts were in vain. Raisa Pohrebinska still got there again, a few hours later, as she had failed to find a reliable shelter.

This was her non-Jewish appearance, the Orthodox prayer taught by uncle Pasha, and the policeman who pitied the child as he believed she was among the Jews by mistake that helped her to escape the execution.

Then there was Vira Mykolayivna, the only one in Kurenivka district who opened a door to the girl pleading for asylum. Later — Olha Vasylivna, the housekeeper of the house where the Pohrebinskis lived. Kateryna from the village of Kuzmina Hrebliia near Uman, Annushka in the Khrystynivka ghetto and, finally, Shvester Kutko in Germany, where Raisa was sent for forced labour.

I deliberately listed everyone who had helped Raisa to survive. Each of them, helping the girl, understood that he or she was risking his or her own life. All newspapers, ads from all pillars were shouting about it, all neighbours without exception were talking about it. It was impossible not to know it: granting asylum to Jews was punishable by summary execution.

Did they realize their feat? No one can say for sure today. However, both then and now everyone

усі розуміють, що вони вчинили по совісті і не могли інакше.

Але були також і старий Васька, і Регіна Львівна, які шукали сліди Раїси і готові були одразу ж повідомити до гестапо на Короленка, 33 (сьогодні — Володимирська). Були й сотні безіменних чоловіків і жінок, які розмовляли німецькою, російською, українською, і зустріч з якими нічого доброго Раїсі не обіцяла.

То були жахливі часи, охоплені тотальним божевіллям ненависті проти призначеного ворога — євреїв. Але водночас це були часи, коли яскраво проявилися найкращі якості людей — тих, що не піддалися загальному божевіллю і не злякалися наслідків.

Віра Миколаївна, Ольга Василівна, Катерина, Аннушка, Швестер Кутько, дядько Паша — інших даних про цих людей у Раїси, мами мого друга, не збереглося. А отже, в офіційних списках Праведників народів світу їх немає.

Один врятований — і щонайменше шість Праведників, що не потрапили до цієї Книги. Переконали, що подібна історія про безіменні подвиги зовсім не поодинокі. Українців, які рятували євреїв під час Голокосту, було набагато більше, ніж зафіксовано в офіційних списках. Чиїсь історії ще будуть задокументовані, і вони поповнять перелік Праведників народів світу, а хтось так і залишиться безіменним героєм.

Про них, у тому числі, ця Книга. Про всіх, хто рятував і ризикував бути знищеним разом із врятованими.

«Перш за все, не можна забути, якщо ми хочемо жити і заповідати життя нашим нащадкам, якщо хочемо вірити, що проклали дорогу в майбутнє», — сказав уродженець Хорола, Полтавської області, професор Бен-Ціон Дінур, перший голова Правління Яд Вашем, що надає звання Праведник народів світу.

Пам'ять — найкращий запобіжник від повторення помилок. Пам'ять про Голокост унеможливило повторення геноциду проти будь-якого народу.

understands they acted according to their conscience and could not act otherwise.

But there were also old Vaska and Rehina Lvivna, who were looking for traces of Raisa and were ready to immediately report her to the Gestapo at 33 Korolenko Str. (today — Volodymyrska Str.). There were hundreds of nameless men and women who spoke German, Russian, Ukrainian, and meeting them did not promise anything good to Raisa.

Those were the terrible years engulfed by total madness of hatred against the designated enemy — the Jews. However, at the same time, those were the years when the best qualities were clearly manifested by those people who had not succumbed to the common madness and were not afraid of the consequences.

Vira Mykolayivna, Olha Vasylivna, Kateryna, Annushka, Shvester Kutko, uncle Pasha — Raisa, my friend's mother, has got no other details of these individuals. Consequently, they are not in the official lists of the Righteous Among the Nations.

One rescued person, and at least six Righteous individuals who are not in this Book. I am convinced that such a story about anonymous feats is not at all unique. There are far more Ukrainians who saved Jews during the Holocaust than have been recorded in official lists. Someone's story is still to be documented, and the new names will replenish the list of Righteous Among the Nations, however some will remain an anonymous hero.

This Book is about them too. About everyone who rescued risking to be executed along with the rescued.

“First of all, we are not to forget if we want to live and command the lives to our descendants, if we want to believe that we have paved the way into the future,” said a native of Khorol, Poltava region, Ph.D Ben-Zion Dinur, the first Chairman of the Board of Yad Vashem, that is responsible for granting the title of Righteous Among the Nations.

Memory is the best safeguard against repeating mistakes. Holocaust remembrance makes it impossible to repeat genocide of any peoples.

Збереженню пам'яті про Катастрофу також присвячена ця Книга.

Вдивіться в обличчя цих людей. У них немає чогось незвичайного, їхні очі не палають бажанням вчинити подвиг, вони такі ж самі, як і ті, кого зараз ми зустрічаємо на вулицях, тільки одягнені по-іншому. Звичайні люди, що опинилися в незвичайних обставинах і зробили свій вибір.

Як зробив колись свій вибір і митрополит Андрей Шептицький. Його ще немає в Книзі Праведників народів світу України. А він, безумовно, заслуговує на це: його історія — це також історія порятунку не одного десятка євреїв. А побічно митрополит був причетний до порятунку сотень, якщо не тисяч.

Обставини з плином часу часто не беруться до уваги, хоча саме вони занурюють у контекст вчинків людини. Обставини, в яких перебував предстоятель Української греко-католицької церкви, відрізнялися від обставин інших мешканців Західної України додатковим тягарем відповідальності за численну паству. Хоч би якими були заяви, зроблені під впливом обставин, судити про людину слід за її реальними вчинками. Так само, як свого часу членство Оскара Шиндлера в НСДАП було розцінено як неминуча обставина, а Праведником його визнали за реальний вчинок — порятунок тисяч євреїв.

Єврейська конфедерація України вже на перший рік виступає за присвоєння Андрею Шептицькому заслуженого звання Праведник народів світу. Переконалий, це рано чи пізно станеться, і в наступній Книзі Праведників народів світу України буде і його ім'я, а також імена інших Праведників, про яких сьогодні ми ще не знаємо.

Борис Ложкін,
Президент Єврейської
конфедерації України,
Віце-президент Всесвітнього
Єврейського Конгресу

This Book is also dedicated to preserving the memory of the Shoah.

Search faces of these individuals. They do not have anything unusual, their eyes do not burn with the desire to do a heroic deed, they are the same people we now meet on the streets, the only thing is that they are dressed differently. Ordinary people who found themselves in unusual circumstances and made their choice.

As Metropolitan Andrey Sheptytsky once made his choice. He is also not in the Book of the Righteous Among the Nations of Ukraine. However, he certainly deserves it: his story is also the story of rescue of over a dozen Jews. Indirectly, the Metropolitan was involved in the rescue of hundreds, if not thousands.

As time went on, particular circumstances are often not taken into account, although it is these that let us immerse in the context of the individual's actions. The circumstances of the Primate of the Ukrainian Greek Catholic Church differed from the circumstances of other inhabitants of Western Ukraine by the additional burden of his responsibility for numerous flocks. Whatever the statements were made under the influence of circumstances, one should be judged by his actions. That is how once Oscar Schindler's membership in NSDAP was regarded as an inevitable circumstance, and he was recognized the Righteous for his real deed — the rescue of thousands of Jews.

This is not the first year when the Jewish Confederation of Ukraine advocates for awarding the title of Righteous Among the Nations to Andrey Sheptytsky. I am sure this will happen sooner or later, and the next Book of the Righteous Among the Nations of the World will contain his name in the chapter for Ukraine, as well as the names of other Righteous we do not know yet.

Boris Lozhkin,
President of the Jewish
Confederation of Ukraine,
Vice-President of the World
Jewish Congress

ПРАВЕДНИКИ
НАРОДІВ СВІТУ
УКРАЇНА

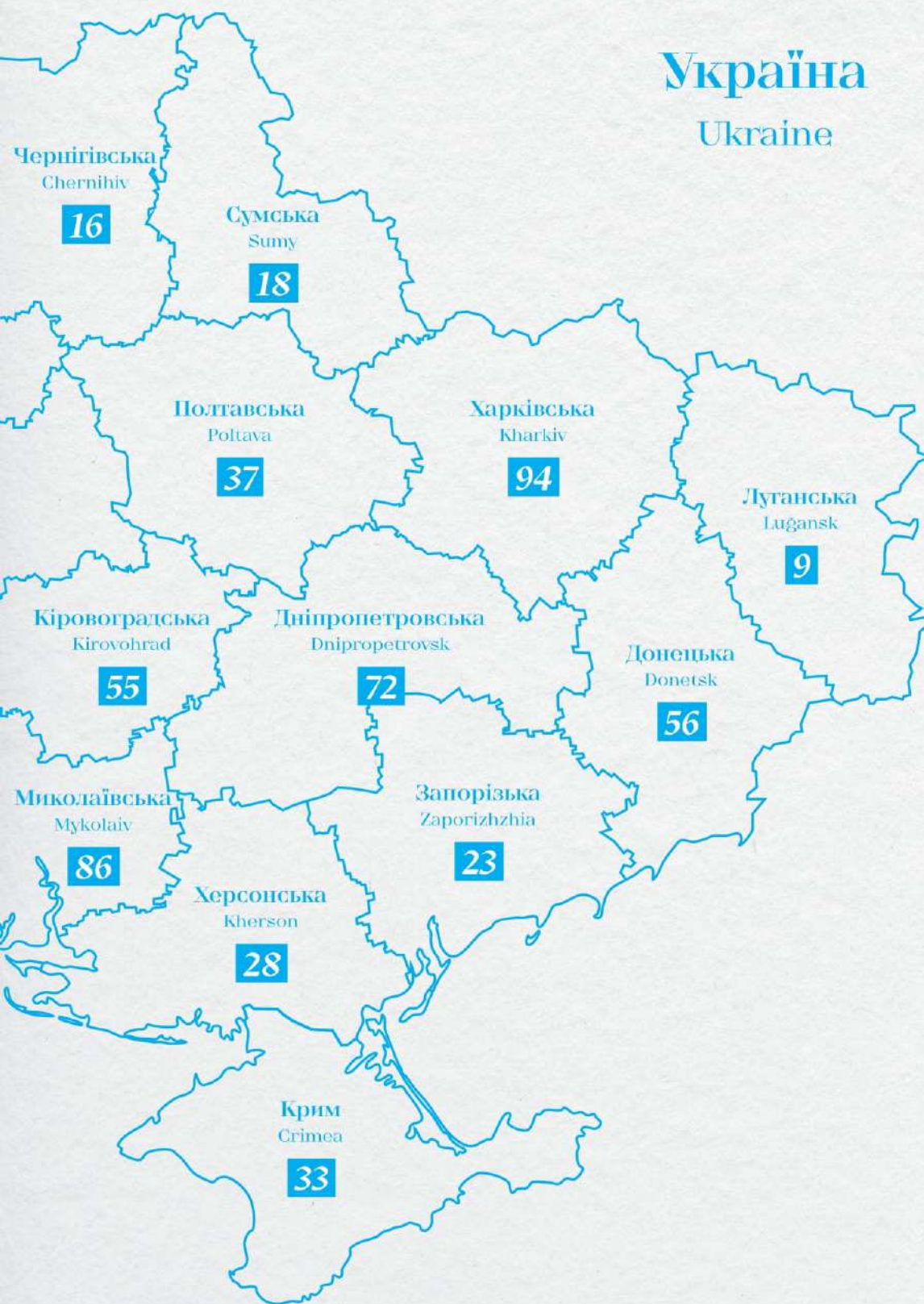

RIGHTEOUS
AMONG THE NATIONS
UKRAINE

Україна

Ukraine

Праведники народів світу

Righteous Among the Nations

6 мільйонів жертв Голокосту мали б назавжди закарбувати в пам'яті людей катастрофу, що сталася в результаті тотальної ненависті, спрямованої проти одного народу. Однак вже за кілька років після закінчення Другої світової війни жахливі події минулого почали тьмяніти у пам'яті багатьох, перетворюючись на далеку історію. З метою увічнення пам'яті про страшну трагедію та для уникнення подібного масового винищення людства в 1953 році уродженець Хорола Полтавської області, що займав у той час пост міністра освіти Ізраїлю, Бен-Ціон Дінур ініціював створення Меморіального комплексу історії Голокосту «Яд Вашем».

Одним з головних напрямків діяльності «Яд Вашему» є визнання громадян неєврейського походження, які, ризикуючи своїм життям, рятували євреїв під час Голокосту, та висловлювання їм подяки від імені Держави Ізраїль і всього єврейського народу. З 1963 року «Яд Вашем» присуджує цим громадянам почесне звання «Праведник народів світу». Відповідно до критеріїв «Яд Вашему» Праведниками народів світу можуть бути визнані неєвреї, які брали активну участь у порятунку одного або декількох євреїв від знищення або депортації до таборів смерті. При цьому рятівник мав усвідомлювати, що він надає допомогу саме єврею, і не переслідував отримання матеріальної вигоди від свого вчинку. Усі факти порятунку мають бути задокументо-

The 6,000,000 victims of the Holocaust would seem to be forever imprinted on the memory of a tragedy that was the result of total hatred targeting one nation. However, only some years after the Second World War ended, many people began to forget the horrible events of the past. To prevent this from happening and from occurring again in the future against any nation, in 1953, Ben-Zion Dinur, a native of Khorol in the Poltava region, who at the time was Israel's Education Minister, initiated the creation of the Yad Vashem Holocaust History Memorial Complex.

One of the main areas of Yad Vashem activities is to recognize those non-Jewish people who risked their lives to save Jews during the Holocaust and express their gratitude on behalf of the State of Israel and the entire Jewish nation. Since 1963, Yad Vashem has been awarding these people the honorary title of Righteous among the Nations. According to Yad Vashem's criteria, non-Jewish people can be recognized as Righteous among the Nations if they actively contributed to saving one or more Jews from extermination or deportation to death camps. In doing so, the rescuers had to be aware that they were helping a Jew and not pursuing the goal of material gain from their action. All the facts of rescue cases have to be documented and attested either by the rescued Jews or their relatives. The title, Righteous among the Nations,

RIGHTEOUS AMONG THE NATIONS. UKRAINE

вані й підтвержені врятованими євреями або їхніми родичами. Звання «Праведник народів світу» стало широко відомим у всьому світі та є синонімом честі, людського героїзму і означає перемогу добра над злом. Сьогодні Україна займає 4-е місце в світі за кількістю Праведників.

Саме цим героям України присвячена наша Книга.

has become widely known throughout the world and is synonymous with honour, human heroism, and stands for the victory of good over the forces of evil. Today Ukraine ranks fourth in the world in the number of Righteous among the Nations.

This book is dedicated to these heroic representatives of the Ukrainian people.

Аудіовізуальна інсталяція
«Дзеркальне поле»

Audio-visual installation
"Mirror Field"

ЗМІСТ

Contents

Передмова Президента України Володимира Зеленського	5	Introduction by the President of Ukraine Volodymyr Zelensky
Передмова Президента держави Ізраїль Іцхака Герцоґа	7	Introduction by the President of the State of Israel Isaac Herzog
Передмова голови Наглядової Ради Меморіального Центру Голокосту «Бабин Яр» Натана Щаранського	9	Preface by the Chairman of the Supervisory Board of the Babyn Yar Holocaust Memorial Center Natan Sharansky
Передмова Президента Євро-Азіатського Єврейського Конгресу Михаїла Мірілашвілі	11	Preface by the President of Euro-Asian Jewish Congress Mikhail Mirilashvili
Вступне слово президента Єврейської конфедерації України Бориса Ложкіна	15	Foreword by the President of the Jewish Confederation of Ukraine Boris Lozhkin
ПРАВЕДНИКИ НАРОДІВ СВІТУ. УКРАЇНА	◆	RIGHTEOUS AMONG THE NATIONS. UKRAINE
Праведники народів світу	20	Righteous Among the Nations
Меморіальний Центр Голокосту «Бабин Яр»	25	Babyn Yar Holocaust Memorial Center
Праведники мого міста	29	The Righteous of My City

RIGHTEOUS AMONG THE NATIONS. UKRAINE

КИЇВ	35	KYIV	
Родина Бобровських	58	The Bobrovskyis	
Родина Бондаренків, родина Чехових	40	The Bondarenkos, the Chekhovs	
Григорій Бувайлик, родина Левчуків, родина Михайлових	42	Hryhorii Buvaiylyk, the Levchuks, the Mykhailovs	
Ніна Гудкова, Василь Михайловський, Анастасія Фоміна	44	Nina Hudkova, Vasyl Mykhailovskiy, Anastasiia Fomina	
Іоанна Євгенєва, Людмила Заворотна, родина Савицьких, Наталія Ткаченко	46	Ioanna Yevhenieva, Liudmyla Zavorotna, the Savitskyis, Natalia Tkachenko	
АВТОНОМНА РЕСПУБЛІКА КРИМ	49	AUTONOMOUS REPUBLIC OF CRIMEA	
Катерина Бондар, Петро Гасенко, Надія Паустовська	52	Kateryna Bondar, Petro Hasenko, Nadiia Paustovska	
Євдокія Горюшкіна	54	Yevdokiia Horiushkina	
Венера Дінішаєва, Софія Леоніді	56	Venera Dinishaieva, Sophia Leonidi	
Родина Корнійчуків, Родина Куракових	58	The Korniiichuks, the Kurakovs	
Олександра Проскуркіна	60	Oleksandra Proskurkina	
ВІННИЦЬКА ОБЛАСТЬ	63	VINNYTSIA REGION	
Надія Бевзюк, родини Драчів і Коваленків	72	Nadiia Bevziuk, the Drachs and the Kovalenkos	
Олександра Мяснікова	74	Oleksandra Miasnikova	
Галина Парфенюк (Петрова)	76	Halyna Parfeniuk (Petrova)	
Мотрона Попіль	78	Motrona Popil	
Олександра Тлока, родина Сидоруків	80	Oleksandra Tloka, the Sydoruks	
ВОЛИНСЬКА ОБЛАСТЬ	83	VOLYN REGION	
Родина Барбаруків	88	The Barbaruks	
Родина Гайдуків	90	The Haiduks	
Родина Карпиків	92	The Karpiks	
Родина Карпуків	94	The Karpuks	
Родина Фісюків	96	The Fisiuks	